

Namık Kemal

1840-1888

Namık Kemal (1840-1888) was a prominent Turkish playwright, poet, novelist, and journalist. Kemal's literary career began with his poems published in newspapers and magazines. He was an influential figure in the Tanzimat era, which was a period of Ottoman modernization and reform.

1. "The Question of Equality"
2. The transliterated Ottoman origina

Translated by: Alp Eren Topal; Edited by Eleanor Wright

The Question of Equality

Hürriyet No: 15, October 5, 1868.

We have seen a comprehensive essay on the Equality Edict [*Müsâvât Fermanı* - Reform Edict of 1856], written by Duke of Valmy and published in the newspaper *La Patrie* on September 18. The short of it: he does not trust, nor consider satisfactory, the measures the Sublime Porte has taken in the name of reform and promised to take in the future. He proposes that the salvation of the Ottoman State from its predicament hinges on three solutions. First, the name *Osmanlı* should come to include all subjects without exception, in order to carry out the state's pledge of equality. Second, since the abolition of the Janissary corps, there has not been a comparable force against the unbridled power of the government. This absence has dispelled all fear of accountability, unfortunately leading to arbitrary spending, and corruption in domestic affairs, particularly in the treasury. Accordingly, a people's parliament should be established, through which the elected members of various Ottoman nations could audit the budget of the treasury and hold it accountable, if nothing else. Here, the nations' elect could sit across from each other and fraternize, overcoming ancient and mutual fear. Third, the civil part of Sharia should be updated in accordance with the demands of the times; and the multiplicity of courts, as well as the variation in legal practice, should be eliminated by the introduction of one robust legal code based on Sharia to be followed in all courts of law.

Indeed, the French and English states, too, consist of peoples from different denominations. And yet such difference is visible only in churches; in public affairs, they all share the common label of French or English. In the Eastern societies, too, distinctions between Muslims, Armenians, Greeks, Bulgarians and Jews could be confined to mosques and churches: uniting them under the label *Osmanlı* would resolve the ongoing conflicts. A people's parliament would also serve as a foundation for the desired unity by bringing the elected wise men of each nation together in one place and having them exchange ideas pertaining to the well-being of a common fatherland. And it would serve the future of our dynasty if we codified the civic rules of Sharia by updating the now obsolete parts through the efforts of a council of state made up of the ulema of the East, who are experts on Islamic law, and wise men who have studied the demands of this age. Sharia formed the foundation of our state, and we should follow its precepts in every case; all courts should act upon it, instead of courts passing different judgments in the countryside, in the embassies and in

the patriarchy. In all these matters, the analyses and judgment of de Valmy are quite accurate. Since these opinions were informed by knowledge of the East that Young Ottoman publications provided, we are thankful that our efforts have not been in vain. However, when it comes to equality among subjects, most Europeans believe the exact opposite of the truth, since it is inconceivable to them that Muslims, who were privileged for almost five hundred years in their status as conquerors and rulers, have fallen so low as to be utterly desolate and forsaken now. Nor is Duke of Valmy free from this error in his essay, and hence we see fit to explain our knowledge and view on this subject.

Obviously, equality entails two things being on the same level in a particular domain. The meaning of this can vary depending on the speaker's intention. Equality among subjects also carries two possible meanings: either "equality by law"—that is, subjects are not discriminated against in their natural rights within the realm of law and possibility—or "equality in honor"—that is, subjects are not distinguished in matters of honor and status either, all being on the same level. The latter meaning actually includes the former, but it is nigh impossible to realize. It is still not clear which of these our state promotes. Or rather, if we are not mistaken, the state seeks to adhere to the former definition in practice and demonstrate the latter in its diplomatic statements. But in fact, equality in honor has never been realized between any two peoples since human governments have inhabited the face of the earth. For it requires equality in all respects, and as such, all individual subjects would have to be on the same level in terms of property, wealth, respect, rank and descent, which is obviously impossible. And is it not even more bizarre to conceive of such equality among the subjects of the Ottoman state, which consists of many different tribes from various confessions, customs and nurture?

In political terminology, "political rights" means the right to oversee the actions of government. However, either because they do not know this true meaning or because they do not want to, the Sublime Porte has guaranteed political rights to Christians to appease the Europeans. They have appointed Christians as high-ranking officials and even appointed equal numbers of Christians and Muslims to many councils. They have shared their government with the Christians, so to speak, attempting to dress "political rights" in the garb of "equality in honor." And His Excellency's speech (written by the Sublime Porte) addressing the leaders of various denominations proclaimed even the desire to appoint Christian grand viziers. However, such a measure benefits neither the

state nor the nation. Even the Christians do not get anything substantial out of it; some sycophants from among them take up positions in the executive government, but the rest are deprived of their right to oversight, just like us. The presence of Christians in one or two ministries does not mean much when, in regular courts, a European has more leverage than an Ottoman, whether Muslim or Christian, and when the taxes paid by each nation for the good of the fatherland are still plundered.

It is known to all that Sharia does not discriminate between a Muslim and a Christian in legal matters. Since the Ottoman State is an Islamic state, it is a religious duty to apply this equality to all subjects. There have been abuses in the exercise of this principle of Sharia in the past, due to the unruliness of the janissaries and the greed of certain ignoramuses holding the reins of government. But the Gülhane Rescript, proclaimed in 1839, reiterated and clarified this issue of legal equality. When, later, the Crimean Campaign ended and a conference was planned in Paris to sign a peace treaty, the Great Powers desired for obvious reasons that equality be reiterated, and accordingly the Equality Edict was proclaimed. The matter was addressed in the Treaty, thus granting sponsorship to the Great Powers, which meant granting foreigners license to interfere in the affairs of Ottoman Christians at any time. Since that date, it has become common to grant titles to Christians and appoint officials and ministers from among them, upon the request of the embassies and sometimes their networks. And any action taken in this regard has been presented to Europe as a victory and tacit evidence of commitment by our ministers. What's more, in the recently published *Red Book*¹, the Sublime Porte admitted the discrepancy between the Edict and the national morals and customs, while at the same time explaining what has been done to reform these morals and customs. Curiously, on top of that, as if they had not read a single book on Islamic law or history, they preached the illegitimacy of inequality, and claimed that this had come to be a principle of politics in the Ottoman State until it was abolished by the Gülhane Edict. We will quote the text verbatim, since the ignorant claims of the Sublime Porte are one of those abominations that should never be forgotten:

Prior to the proclamation of the Auspicious Tanzimat, subjects of this Great Dynasty were, in appearance, divided based on a null and void assumption into two categories: the ruling faction, that is the Muslims, and the non-Muslim people who were in complete obedience

¹ *Muharrerât-ı Resmîye*

to Muslims. By the rules of that age, the inequality between these groups, though illegitimate [by Sharia], had nonetheless been an essential principle of politics. But this illegitimate practice has been abolished with the Imperial Edict of Gülhane, which proclaimed the principle of absolute equality among imperial subjects, with no reservations or exceptions concerning religion or ethnicity. And since then, all efforts of the Exalted State have been directed toward realizing this promise—that is, implementing the principle of equality into the constitution, customs and interactions among the people. While one cannot deny that there is still much to be done in this respect, the principle of the matter has been decided and put into effect, and progress has continued ever since.

That is the language employed by the Sublime Porte against foreigners. The intent behind these measures was not wrong. Rather, the Sublime Porte's interpretation and execution did not follow the principles of logic and government. Consequently, instead of producing the expected beneficial results, the measures have done the opposite—that is, neither the non-Muslim nobles nor their commoners are content with the situation.

The equality in the Gülhane Edict was merely about individual rights, that is, everyone receiving justice in court. That is why the Sublime Porte's assertion that "the Gülhane Edict proclaimed the principle of absolute equality" is contrary to the reality of the matter, and even an ignorant and ridiculous claim. The existence of perfect equality in a country requires the grand vizier and the porter to share equally in the most basic necessities, such as salary, attire and accommodation, a circumstance that has never been observed even in those simplest of bedouin tribes and is inconceivable in an ummah like ours: the commoners in İzmit throw their children into the river due to hunger and poverty, while the nobles in Istanbul swim in the wealth of Croesus. The ongoing policies of the Sublime Porte conform neither to the letter and spirit of the Gülhane Edict nor to any principle of law. If, indeed, equality required the appointment of a person as minister just because he is Jewish or Christian, then one could claim that the Greeks do not enjoy equality, since there are no Greek ministers, though there are two Armenians. Since Armenian ministers are Catholic, Orthodox Armenians would not be considered equal, either. Bulgarians, meanwhile, are more populous than other groups and have served the state more than others, and yet there are no Bulgarian ministers, so they, too, might complain of inequality. There are Armenians in the Privy Council but no Greeks. The appointment of one or two of them to high ranks has not helped

transform their community's situation in any way. And then, are the Jewish, the Druze and the Copts not human? Are they not subjects of the state? According to the Edict, equality does not apply merely to Armenians and Greeks, it applies to all without exception. They would be justified if they, too, raised objections and asked to have ministers appointed.

The Muslims in the Ottoman realm, too, are divided into many denominations, including Hanafi, Shafii, Maliki, Hanbali, Ja'fari and Shiite. The above logic demands that they, too, each have their own ministers appointed. Indeed, since the state has adopted the principle of freedom of religion, if a man came up with a new creed and managed to have his sons follow that creed, then it would be necessary to appoint one of them as a minister. Finding official employment for so many people would not be possible even if we established a dynasty in every city of this country.

It should be evident that equality is a concept pertaining to individuals; when community enters the picture, it is a whole other matter. For instance, "If the Ministry of Justice settles a Muslim's credit, it should settle when the claimant is an Armenian, too," is a claim that stands true both by Sharia and by reason. But saying, "Muslims have more than a thousand mosques in Istanbul, the state must build that many churches for the Greeks, too," is worthy of ridicule. Similarly, saying, "The state appoints Muslim ministers, it should definitely appoint ministers from that other religion, too," is akin to saying, "The Sultan is wearing black pants, he should wear purple, too." For, as far as law is concerned, the appointment of servants is a prerogative of the ruler and part of his authority.

Now, let us turn to political rights [*hukuk-ı siyasiyye*]: the Sublime Porte elected to translate the French expression as *hukuk-ı politikiye*, but apparently they have not grasped its meaning at all. While possessing his political rights gives a man license to serve his state, political rights of the people are fully realized when they can oversee government business as required by sovereignty. Although the Sublime Porte has not essentially proclaimed anyone's political rights yet, they have taken one detail—admitting members of other religions to state service (which has been in effect since the advent of Islam)—blown it out of proportion, and presented it as a grave necessity, turning it into a tool for tricking the Europeans. However, if they really intended to act in fairness, they should have first secured the political rights of subjects of all confessions, and granted them

license to serve the state later. Otherwise, it is not in accordance with political rights to appoint a Greek who cannot read Turkish as the minister of education in the name of equality.

Hence, we merely object to such pointless and unjustified privileges; no one could speak against legal equality, which is endorsed by Sharia and currently present in every state. Would Muslims ever want their neighbors to be oppressed by the courts? Would Muslims want the property and honor of their fellow citizens to be trampled?

No, Muslims want none of that. Muslims know that these actions are neither humane nor in accordance with Sharia, reason or justice. Muslims know that all humankind are the creation of one God. "The children of Adam are limbs to each other having been created of the same essence."²None should have different rights because he has a different creed. Muslims know that non-Muslim subjects are also their brothers and their partners in the good and bad of this fatherland. In sum, Muslims are not the animals some merciless fools paint them to be. Further, what ails the hearts of Muslims is that they perceive the current situation to be the exact opposite of equality, however it may be understood. For this premise of equality was intended to raise the Christians up from their unjust and unfair legal situation. In reality, although they have not achieved the desired status, they have still progressed much further than Muslims. What we mean is that Christians' rights have been guaranteed by three or four guarantors, or even more; the Ottoman State, or rather the current government, has sacrificed even the rights of Muslims in order to increase Christians' security. All the European states have taken the Christians they considered to be oppressed under their wings, and they have not even paid lip service to reforming the state of Muslims.

The first patrons of the Christians are the foreign embassies. The second are the patriarchates, who have obvious privileges. And third, Christians have the community councils and elected members in town councils. Let us say a Christian is oppressed by a local official in the town of Harput. First, the nobles in the town council, and second, the community council, will act in their defense and strive for justice. If somehow none of them can gain an audience with the mayor, they refer the case to the patriarchate, which acts as the second line of defense. Usually at this level even bogus

² Namık Kemal is quoting the famous Persian poet Sa'di.

cases are made to look fair and eventually resolved. It is quite common at this stage to have district governors and even mayors removed from office. And if even the patriarchate cannot be heard by the Sublime Porte, the third line of defense is the embassies, the spiritual guardians of the community—Russia for the Greek community, France for the Catholics, and England for the Protestants. They have the matter resolved through private yet effective correspondence. In the same fashion, if a Christian is unjustly incarcerated, community leaders intervene and have him released. But if a Muslim, however clearly he may be in the right, falls into the hands of a local tyrant, to whom will he complain, and who will show mercy and support? Who will plead his case if he spends years in prison without any crime? Is this equality...? If a Muslim has two sons of age, he has to pay six to ten thousand gurus in gold apiece to free them [from military service], and if he cannot, he must suffer the absence of their love and support. But if a Christian has two sons, he pays at most forty to fifty gurus annually for each and retains both their services. The difference between the toil of military service and the comfort of sitting in one's home is a whole other matter. Is this equality...?

The Ottoman State borrows from the Muslim waqfs whenever she is in financial trouble, does not pay that back, and is not accountable to anyone for damage done to the intended beneficiaries of those waqfs, be they schools, madrasas, mosques, fountains, bridges or inns. Yet, if she reaches her hand into a waqf belonging to a church, the patriarchates raise hell and take back what is theirs. Is this equality...?

When a Christian in an official position is proven guilty of a crime, the Sublime Porte cannot order his dismissal without long deliberations and correspondences with the embassies, for fear of what the embassies may say. Once they do decide to dismiss him, they dare not appoint a Muslim in his place, as if the chair had become Christian property once it touched a Christian body. In comparison, if a Muslim official fails to join the crowd of lowly hypocrites gathering in front of the grand vizier's mansion on the day of Eid, the porter notes his name, and this crime later becomes grounds for dismissal. Neither the embassies nor anyone else asks what his crime was. Is this equality...?

But we should reiterate once more: we are not raising these questions because we want to deprive the Christians of their legitimate rights, or to prevent their employment in government or see them

insulted. Rather, we merely demand that the state not only guarantee Christians their privileges, but also fulfil its promise of granting equality to all subjects, and bestow Muslims' natural rightful privileges upon them, too. One other reason we raise this question is to advise against the grave dangers this policy may yield in the future. For, though the Muslim nation has endured until now, the situation has reached unbearable levels which Muslim pride will not suffer for long. If the day comes when Muslims run riot, then neither the fear of incarceration nor the graceful pen of our viziers will contain the impending disaster. And Europe, too, will regret and repent the counterproductive policies it enacted in ignorance. One should consider the historical conditions and demographics of the subjects of the Ottoman State. It was Muslims who shed their blood to conquer the Ottoman realms. It was Muslims who raised the House of Osman to the throne and have defended that throne with pillars of swords to this day. Finally, it is Muslims whose population has reached twenty million, in comparison to eleven million Christians, and it is Muslims who suffer such degradations and insults for the eventual peace and comfort of their fellow citizens, who have been at a disadvantage in every respect. When Muslims and non-Muslims are friends born on the same land, and have thus far been naturally dependent upon each other in need, one wonders at the Sublime Porte adopting such a policy, which places a wedge of wrath and enmity in their midst. Let us hope that this is an error in judgment on our part, but the signs do not bode well...

18 Cemaziyelahir 1285 – 5 Ekim 1868

Mesele-i müsâvât

Müsâvât fermanına dair Fransa muteberânından Duc De Valmy tarafından kaleme alınıp *Patrie* gazetesinin 17 Eylül tarihli numerosunda münderic olan bir mutavvel lâyiha mütâlâa-güzârımız oldu. Hülâsasında mumaileyh şimdiye kadar Babıali'nin ıslahat diye yaptığı ve yapmasını vaad ettiği şeylere nazar-ı kifâyet ve emniyetle bakmayıp Devlet-i Osmaniye'nin bulunduğu vartadan halâsını üç çareye bina eder. Bunun birincisi müsâvât-ı mev'udenin tamamî-i husûlü için Osmanlı unvanının cümle tebaaya bilâ-istisna şumûlü olması; ikincisi Yeniçerilerin ref'inden sonra hükümetin kudret-i müstakillesine tevâzun edecek bir kuvvet-i mütekâbile konulmayıp mesuliyet korkusu kalktığı ve bu sebeple umûr-ı dahiliyede ve hususuyla maliye işlerinde nazar-ı teessüfle görülmekte olan keyfe-mâ-yeşâ-yı tasarruf, yağmagirlik kaideleri meydan bulduğu cihetle, hiç olmazsa maliyenin irad ve masârifini tedkik ile lazım gelenleri mesul tutmak için milel-i mütenevvia-yı Osmaniye müntehebâtından mürekkeb bir Meclis-i Şura-yı Ümmet teşkili ve bu tedbir ile her milletin müntehibleri bir mecliste karşı karşı oturtularak husûl-ı telifleriyle muvâheşe-i kadimenin izâlesi; üçüncüsü dahi ahkâm-ı şeriyenin mesâil-i muamelâtta muktezâ-yı asra göre tevsi'iyile taaddüd-ı mehâkim ve teşettüt-i ahkâm külliyyen ref olunarak esas-ı şer'e müstenid bir kanunname-i mükemmel tanzimiyle cümle mehâkimde düsturü'l-amel tutulması kaziyeleridir.

Vâkıa Fransa ve İngiltere devletleri dahi mütenevvi mezheplerde bulunan ahaliden mürekkeb oldukları hâlde mezhebin mugâyereti yalnız kiliselerde görülerek, umûr-ı umumiyyede cümlesi Fransız veya İngiliz lakab-ı müşterekiyele mübâhî oldukları gibi memâlik-i şarkiyede dahi İslam ve Ermeni ve Rum ve Bulgar ve Yahudilik yalnız cami ve kiliselerde farkedilerek, bunları Osmanlı tabiri gibi bir kelime-i câmiada cem etmek filhakika mugâyeret-i meşhudeyi izâleye medâr olacağı gibi, Şura-yı Ümmet'in teşkilinde dahi her milletin intihâb ettiği ukalâ bir mevkide tecemmu ile vatan-ı müştereğin hayır ve saadetine müteallik müdâvele-i efkâr etmeleri dahi matlub olan itilâf ve ittihâdın husûlüne medâr-ı küllî edeceği ve şeriatın ahkâm-ı muamelâtında asr u zamanca mertebe-i kifâyede olmayan tasrîhât, ulema-yı şarkiyenin ulum-ı fikhiyyede maharet-i müsellemesi

olanlarından ve ihtiyacât-ı zamanı bilir ukalâdan mürekkebe bir meclis-i şura-yı devletin karar ve icmâ-ı efkârıyla tedvin edilip de her türlü davada onun muktezâsıyla hüküm olunması dahi devletimizin temeli olan Şeriat-ı Ahmediye'nin icrasıyla devam-ı saltanata hizmet edilmiş ve hem de kıyıda bucakta ve her konsolos ve sefârethane ve patrikhanelerde bir türlü kanun ile hükmeden mahkemelerin ref'iyle cümlesi hükm-i vâhide rabt olunmuş olacağı cihetle esas-ı mütâlaatta müellif-i mumaileyhin nazar ve tahkiki makrûn-ı isabettir. Bu efkâr ise şimdiye kadar Yeni Osmanlılar'ın neşreyledikleri âsârın Avrupa'ya verdiği lem'a-yı malumât-ı şarkiyeden bir numune olmağla, çekilen emeklerin nâ-mahsül kalmadığına teşekkür olunur. Ancak müsâvât-ı tebaa bahsinde ekser Avrupalıların zehâbı hakikat-i hâlin tamamıyla zıt ve hilâfi olarak beş yüz yıldan beri hakim ve fatih olmak imtiyazına mazhar olan bir kavmin yirmi sene zarfında mahkumâne mağlup ve pâymâl olacak dereceye tenezzülünü tasavvurda âciz olduklarından ve mumaileyh Duc De Valmy dahi mütâlaâtının senedâtında bu mezlakadan kurtulamamış olduğundan ol bâbda olan efkâr ve malumat-ı mahsusamızın beyanına lüzum görünür.

Malum olduğu üzere müsâvât iki şeyin bir hususta beraber olması manasındadır. Bu mana mu'tebirin kaskına göre tehallûf eder. Tebaa hakkındaki müsâvat iki itibardan hâlî olmayıp ya "müsâvât fi'l-hukuk" yani tebaanın min-haysü't-tâbiye şer' ve imkan dairesinde müstehak olduğu maddelerde birbirinden fark edilmemesi, veyahut "müsâvât fi's-şeref" yani tebaanın her bir cihet-i şerâfet ve kerâmette yekdiğerinden fark ve imtiyazı olmayarak hepsi bir raddede bulunmasıdır ki bu ikinci evvelkini dahi şâmil ve fakat emr-i icrası mümteniât-ı 'âdiye 'idâdına dahildir. Bizim devletimiz bunlardan hangisini iltizâm ediyor, hâlâ burası anlaşılamadı. Yahut anlaşılın yanlış değilse, muamelâta birinci şikkı tutmak ve ilânât-ı hariciyesinde ikincisini göstermek istiyor. Halbuki rûy-ı zemin hükûmât-ı beşeriyeye mevki-i temkin olalıdan beri hiçbir tebaa ve hiçbir kavim arasında müsâvât fi's-şeref muteber olmamıştır. Çünkü şerefte müsâvât her bir cihet-i şerâfette beraberlik manasına olunca, efrâd-ı tebaanın her ferdi mal ve servet ve hürmet ve mansıb ve mesned gibi cihât-ı imtiyaziyenin cümlesinde bir radde-i mütesâviyede bulunmak lazım gelir. Bu ise müstehîlü'l-imkan olduğu bedîhiyâttandır. Ya tebaa-i Devlet-i Aliyye gibi mezhepleri, âdetleri, terbiyeleri yekdiğerinden muhtelif birçok akvâm arasında bu tesâvinin tasavvur olunması daha garip değil midir? Babıali ıstılâh-ı siyasette ef'âl-i hükümete nezaret manasından ibaret olan "hukuk-ı politika"yı Avrupalılara karşı Hristiyanlara temin ederek ba'dehu mana-yı sahihi bilinemediğinden veyahut bilinmek istenilmediğinden Hristiyandan büyük büyük memurlar tayiniyle, güya onlar dahi ef'âl-i hükümete teşrik edilmiş ve hatta ekser mecâlise Hristiyandan

adetçe İslama müsâvî aza tayin olunarak, “hukuk-ı politika” tabirine bu suretle müsâvât fi’ş-şeref hükmü verilmek istenilmiştir. Ve mezâhib-i muhtelif rüesâsına (Babıali’nin tertibiyle) irâd olunan nutk-ı hümayunda makam-ı sadârette dahi Hristiyan bulunmak arzusu alenen beyan olunmuştur. Halbuki bu suret-i muameleden devlet ve millet asla istifade edemediğinden başka, Hristiyanlar dahi bir menfaat-i sahîhaya nâil olamayıp yalnız içlerinden birkaç müdâhin hükümet-i icraiyyeye iştirak etmişler ise de, umum yine ef’âl-i hükümete nezaretten bizler gibi mahrum ve mesela bir iki nezarete Hristiyan bulunması hukuk-ı ‘âdiyede bir Frenk’in gerek Müslüman ve gerek Hristiyan bir Osmanlı’yı mağdur etmesine ve her milletin levâzım-ı hıfz-ı vatan için vermekte olduğu akçelerin yağmaya gitmesine asla mani olmadığı emr-i meczumdur.

Herkesin bildiği şeydir ki şeriat-ı İslamiye mesâil-i hukukiyede İslam ve Hristiyanı tefrik etmez. Devlet-i Aliyye dahi Devlet-i İslamiye olduğundan tebaası hakkında bu müsâvâtı icra etmek ferâiz-i diniyesindedir. Yeniçerilerin a’sâr-ı âhirede azgınlıkları ve sergerde bulunan bazı nâdânların hırs ve tama’ları cihetiyle bu emr-i şer’înin icrasında bazı suistimâlât vâki olduğundan geçen elli beş senesinde neşr olunan Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nda işbu müsâvât-ı hukuk maddesi tekrar ve tasrih olunmuş idi. Vaktâ ki Kırım muhârebesi hitâm bulup, Paris’te beyne’-düvel bir muâhede-i sulhiye akdine karar verildi, malum olan esbâba mebnî bu müsâvâtın te’kidi düvel-i mütehâbbe taraflarından arzu olunmağla, mâhut müsâvât fermanı neşr olundu. Ve mesele muâhedenameye dahi derc olunarak düvel-i malumenin taht-ı damân ve kefaletine konuldu ki bununla Hristiyanlar ahvâline her bâr müdahale için ecnebilere ruhsat ve salâhiyet verilmiş oldu. İşte bu tarihten beridir ki sefâretlerin iltimâsı ve bazılarının dahi cihet-i mensubiyetleri iktizâsı üzerine Hristiyanlar’a rütbelere verilmek ve onlardan müşir ve bâlâ ve nazırlar yapılmak kapıları açılıp, bu yolda edilen her icraat vükelâmız tarafından Avrupa’ya karşı bir muzafferiyet-i cedide şeklinde gösterilerek zımnem arz-ı dirâyet olundu. Hatta Babıali geçende neşreylediği *Kırmızı Kitap*’ta ferman-ı mezkur ahkâmının ne derece âdât ve ahlak-ı milliyeye mugâyir olduğunu inkar etmemekle beraber, bu âdât ve ahlakın tağyirine ne himmetler edildiğini ve garip olarak ne bir fıkıh kitabı ve ne de Devlet-i İslamiye tarihi görmemiş gibi adem-i müsâvât maddesinin gayr-i meşruiyetini ve bu hâlin Devlet-i Aliyye’de esas-ı politika hükmüne girdiğini tezkâr ile işbu madde-i gayr-i meşruanın lağvına *Gülhane Hattı* bâis ve mebdede olduğunu zikrederek Babıali’nin bu şîve-i ebleh-firbânesi daima tahattur edilecek acayibâtan olmağla, kitab-ı mezkurda buna dair münderic olan ibare aynıyle nakledilir:

Tanzimat-ı Hayriye'nin ilanından mukaddem tebaa-i Saltanat-ı Seniyye suret-i zâhirede izalesi nâ-kabil bir zu'm-ı bâtil ile müteferrik iki sınıfa münkasım olup biri fırka-i hâkime ki Müslümanlar ve diğeri kamilen ehl-i İslam'ın mutî'i olan ahali-i gayrimüslimedir. O zamanın hükmünce bunlar beyninde adem-i müsâvât maddesi gayr-i meşruiyetiyle beraber, kaide-i esasiye-i politika hükmüne girmiş olduğu hâlde kavmiyet ve diyanete bakılmaksızın bilcümle tebaa-i şahane beyninde bilâ-istisna ve bir suret-i mutlakada usul-i müsâvâtı ilan etmiş olan *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*'yla işbu madde-i gayr-i meşrûa lağv olunmuştur. İşte o zamandan beri Devlet-i Aliyye'nin bilcümle mesaisi kavliyatı fiiliyata tahvile, yani kaide-i müsâvâtın nizamât-ı esasiyeye derciyle, âdât ve muamelât-ı nâsta cereyanı emr-i düşvârını istihsâle masruf olmuştur. Bu bâbda daha yapılacak pek çok şey olduğu gayr-i münker ise de esas-ı madde takarrür etmiş ve muamelâtta cereyana başlayarak günden güne ilerlemekte bulunmuştur.

İşte Babıali'nin ecnebilere karşı kullandığı lisan budur. Lakin esas-ı tedbir fâsid değilse de Babıali'nin tevilât ve icraatı usul-i hikmet ve hükümete mugâyir olduğundan me'mul olan semerât-ı hasene yerine aksi tesirât görüldü. Yani bu hâlde tebaa-i gayrimüslimenin ne eşrâfı ve ne de efrâdı memnun oldular.

Gülhane Hattı'nda olan müsâvât, hukuk-ı şahsiyeden yani herkesin huzur-ı mehâkimde adalet görmesinden ibaret idi. Binaenaleyh evvela Babıali'nin "*Gülhane Hattı* bir suret-i mutlakada usul-i müsâvâtı ilan etti" demesi hakikat-i hâle mugâyir ve belki hande-i istihzâya şâyân bir kelâm-ı cahilânedir. Bir memlekette ale'l-ıtlâk müsâvâtın vücudu sadrazam ile hamalın maaş ve kisve ve mebît gibi ahvâl-i zaruriyede bile müsâvâtına muhtaç olup bu ise en ziyade bedâvet ve sadelik âleminde bulunan 'aşâirde bile hiçbir vakit fiile gelmemiştir. Nerede kaldı ki bizim gibi eşrâfı İstanbul'da mâl-ı Karun'a müstağrik olduğu hâlde İzmit'te ehâdı aklıktan evladını suya atan bir ümmette vücudu tasavvur olunabilsin. Babıali'nin icraat-ı vâkıası ise ne *Gülhane Hattı*'nın mazmun ve mantûkuna ve ne de kavâid-i hukukun hiçbir fer'ine asla muvâfık değildir. Yoksa eğer bir adamı Hristiyan veyahut Yahudi olduğu için müşir etmek muktezâ-yı müsâvât olmak lazım gelse, mesela Ermenilerden iki müşir yapıldığı hâlde Rumlardan henüz bir adet olduğundan Rumlar müsâvât-ı şerefe riâyet olunmadı derler. Ermeni müşirleri dahi Katolik olduğundan Ortodoks Ermeniler müsâvâta riâyet olunmadı diyebilirler. Bulgarlar ise hem nüfusça ve hem de memlekete menfaatçe diğerlerinden ziyade oldukları hâlde onlardan müşir yapılmadı. Bu cihetle onlar dahi müsâvâta riâyet olunmadı yollu davaya kıyam edebilirler. Ermeniden Meclis-i Hâs âzâsı var, Rum'dan yok. Milletin içinden bir iki kimsenin rütbe ve mansıb alması ise efrâdın hâlini hiç tebdil etmedi. Ya Yahudiler ve Dürzi ve Kıptiler insan ve tebaa-i devletten değil mi? Fermanın ibaresince müsâvât yalnız Ermeni ve Rumlara mahsus olmayıp bütün tebaa hakkında ale'l-ıtlâktır. Şimdi bunlar da davaya kalkışıp "bizden niçin müşir ve nazır yapılmıyor?" deseler hakları olur.

Memâlik-i Osmaniye’de bulunan İslam dahi, Hanefi, Şafi, Maliki, Hanbeli, Caferi, Şii, Bâbî gibi nice mezheplere münkasım olmağla, onların dahi her birinden ayrı ayrı müşirler, nazırlar tayinine lüzum görünür. Devlet hürriyet-i itikat kaidelerini ilan etmiş olduğundan, faraza bir adam bir mezheb-i cedid ihtirâ eder de, yalnız oğlunu o mezhebe celb edebilirse ikisinden birini müşir etmek lazım gelir. Ve bu kadar adama memuriyet bulmak ise mülkümüzün her kasabasında bir saltanat teşekkül etse yine kabil olamaz.

Şurası layıkıyla malum olmalıdır ki müsâvât efrâda ait bir şey olup kavmiyet meydana çıktığı gibi mesele bütün bütün değişir.

Mesela “bir Müslüman’ın birinden alacağı olduğu hâlde dava nezareti tahsil ediyorsa, Ermeni’nin alacağını da tahsil etmek lazım gelir” denilmek şer’an ve aklen kabulü vacip bir müddeâdır. Ama “İstanbul’da Müslümanların binden ziyade camii var, devlet Rumlar için de o kadar kilise yaptırmaya mecburdur” denilirse şâyân-ı istihzâ olur.

Bunun gibi, devlet “Müslüman’dan müşir tayin ediyor, mutlaka falan mezhepten dahi müşirler nasb etsin” denilmek “Zat-ı Padişahî siyah pantolon iktisâ ediyor, bir de mor giysin” demek kabilinden olur. Çünkü kaide-i hukukça bir adamı memur etmek hükümdarın irade ve emniyetine mütealliktir.

Gelelim hukuk-ı siyasiyeye: Babıali Fransızca bu meali ifade eden tabir-i marufu “hukuk-ı politikiye” ibaresiyle tercüme etmek istemiş ve fakat anlaşılın hiç manasını idrak edememiştir. Zira bir adamın hukuk-ı siyasiyesine mâlik olması kendisine hizmet-i devlette bulunmak salâhiyetini dahi verebilir ise de asıl halkın hukuk-ı siyasiyesi ber-muktezâ-yı hakimiyet emr-i idareye nezaretle hâsıl olur. Bizde ise Babıali esasen kimsenin hukuk-ı siyasiyesini ilan etmediği hâlde mezâhib-i saire ashâbını hizmet-i devlete kabul gibi İslam’ın zuhurundan beri cârî olan bir fer’i asıldan ve hadd-i lüzumundan bin kat ziyade tevsi ederek ve ona bir asl-ı zaruriyü’l-icra ve muâhede-i mu’tad-bihâ süsü vererek Avrupa’yı iğfâle vesile ittihâz etmiştir. Halbuki eğer murâd icra-yı hakkaniyet ise ibtidâ her mezhepte bulunan tebaaya hukuk-ı siyasiyesi temin olunarak, ondan sonra hizmet-i devlette bulunmak salâhiyetinin i’tâsı düşünölmeliydi. *Sebbiti’l-arş sümme unkuş.*³ Yoksa müsâvât var diyerek Türkçe okumak bilmez bir Rum, maarif nezaretine veyahut

³ “Önce tahtı yerine sabitle, süslemesini sonra yap” mealinde Arapça vecize. (h.n.)

yasakçısız evinden çıkamaz bir Yahudi ordu müşirliğine tayin olunmak hukuk-ı siyasiye muktezâsından değildir.

İşte bizim itirazâtımız böyle yanlış ve manasız imtiyazâta ait olup şer‘ ve imkanın mesâğı olan ve her devlette cereyan eden müsâvât-ı hukuk bahsinde hiç kimsenin bir diyeceği yoktur. Müslümanlar isterler mi ki hemşehrilerinin hakkında mahkemeler zulmetsinler? Müslümanlar isterler mi ki vatandaşlarının ırz ve malı pâymâl olsun?

Hayır, Müslümanlar bunları istemezler. Müslümanlar bilirler ki bunlar şeriata ve akıl ve insafa muvâfık muamele-i insaniye değildir. Müslümanlar bilirler ki cümle nev-i beşer bir Vacibü’l-Vücut’un mahlukudur. “Benî âdem âzâ-yı yekdiğeriz.” Kimsenin mezhebi ayrı olmağla hakkı ayrı olamaz. Müslümanlar bilirler ki tebaa-i gayrimüslime dahi vatan karındaşları ve vatanın nef‘ ve zararında kendilerinin müşterikleridir. Velhâsıl Müslümanlar bazı nâdân-ı bî-insafın li-garez gösterdiği şekl-i hayvâniyette değildir. Hatta işbu müsâvât meselesinde Müslümanların yüreklerini mecruh eden cihet dahi bu idrakleri hasebiyledir ki, madde-i müsâvât gerek politika ve gerek hukuk-ı ‘âdiye sıfatlarından hangisiyle tavsif olunsa fiil-i haricîde mutâbakat şöyle dursun, aksi kaziyenin müşâhedeyle dağdâr olmaktadırlar. Çünkü şu müsâvât meselesinin zuhuru Hristiyanların hukukça mugâyir-i nasfet ve ma‘delet olan mertebe-i süfelâlarını adalet menzilesine îsâl etmek içindi. Halbuki fiil-i icrada her ne kadar tasavvur olunan dereceye varamadılsa da yine yalnız Müslümanları fersah fersah ileri tecavüz ettiler. Şöyle ki Hristiyan tebaanın muhâfaza-i hukuku üç dört kabza-yı kefalet altında temin olunup hatta bu emniyeti tezyid maksadıyla Devlet-i Aliyye veyahut idare-i hâzıra hukuk-ı İslamiye’nin vikâyesi vazifesini feda eyledi. Bütün Avrupa devletleri mazlum-ı sırf zannettikleri Hristiyanlar üzerine kanat açıp kat‘an tebaa-i İslamın ıslah-ı hâline dair şakk-ı şefe etmedikleri cihetle Hristiyanların birinci derecede hamileri ecnebi sefâretleridir. Ve ikinci derecede malum olan imtiyazâtı hâvî patrikhaneleri vardır. Ve üçüncü derecede cemaat-i milliyeye meclisleri ve intihâb-ı umumi ile mansub mecâlis-i memlekette vekilleri bulunur. Mesela Harput kazasından birinde bir Hristiyan hakkında memurîn-i mahalliye tarafından zulmedilecek olsa, evvela meclis-i eyaletteki kocabaşılar ve sâniyen cemaat meclisi davacı olup, ihkâk-ı hakka gayret ederler. Ve eğer bunlar valiye söz geçiremezlerse patrikhaneye mazbata edip ikinci derecede patrikhane avukatlık eder ve bu vasıta ile ekseriya haksız işler bile hakk gibi görünür gider. Ve bu aralıkta kaymakam ve mutasarrıf ve vali bile azl ü tebdil olunduğu kesîrû’lukudur. Ve eğer patrikhane de Babialî’ye söz anlatamazsa, üçüncü derecede milletin hami-i

ruhanisi addolunan sefâret, yani Rum milletinden ise Rusya ve Katolik ise Fransa ve Protestan ise İngiltere sefâreti tebligât-ı müessire-i mahremâne ile işi yoluna koydururlar. Kezalik, nâhakk bir Hristiyan hapsolunsa derhal kapı oğlanı yahut kocabaşısı dikilip şöyle böyle tahlis olunur. Ama bir Müslüman'ın güneş gibi hakkı zâhir olduğu hâlde memurîn ve zaleme-i eyaletten birinin pençe-i gadrine düçar olsa hâlini kime şikayet ve hakkında kim merhamet ve sahâbet eder? Hiç cürmü yokken senelerce mahpus kalsa davacısı kim olur? Müsâvât buna mı derler..? Ahali-i İslamiye'den birinin esnâna dahil iki oğlu olsa, bunların tahlîsi için bedel-i nakdî ve altın olarak altışar bin ve sekiz ve onar bin kuruş vermek ve vermez ise evladının huzur ve muâvenetinden mahrum olmak mecburiyetinde bulunur. Ama Hristiyan ahaliden iki oğlu olan senevî nihayet kırkar ve ellışer kuruş bedel-i askerî i'tâsıyla ikisinin dahi muâvenetinden müstefid olur. Ya askerlik meşâkkı ve telefâtı ve hanesinde oturmak istifâdesi yine başka. Böyle müsâvât mı olur..?

Devlet-i Aliyye her ne zaman başı sıkılsa emlak-ı vakfiye-i İslamiye vâridâtından istikrâz ve sair suretle istifade edebilip sonra yerine koymamak ve bu vâridâtın mahall-i sarfiyâtı olan mektep ve medrese ve cami ve sebil ve çeşme ve köprü ve han gibi ebniye-i hayriyeyi harap etmek için kimseden pervâ etmez. Lakin bir kiliseye ait olan emlak-ı vakfiyenin habbesine dest-dirâz-ı teaddî olsa patrikhaneler kıyamet koparırlar ve istirdâd-ı hakk ederler. Müsâvât böyle mi olur..?

Bir memuriyette bulunan Hristiyan'ın cerâim-i sâbitesi üzerine acaba sefâretler ne derler korkusuyla azl ü tebdilinde Babıali birçok helecanlar ve mütâlaalar ve sefâretlerle mükâlemelerden sonra güçle azline karar verebilip fakat ol memuriyetin sandâliyesi bir kere Hristiyan vücuduna telassuk etmiş olduğundan fimâ-ba'd Hristiyan malikanesi olmuş gibi yerine bir memur-ı Müslim nasbına cüret olunamaz, mutlaka Hristiyan'dan biri intihâb edilir. Ve buna karşı Müslüman memurlardan biri kurban bayramında sahilhane-i cenâb-ı sadâret-penâhîde mütehaşşid olan aceze-i hulûskârân sırasına katılsa kethüda bey onun ismini hafiyen tuttuğu deftere kaydeder. Sonra bu cünha biçarenin azline sebep-i kâfi olur, ne sefâretler ve ne de hiçbir kimse ağız açıp da şu adamın cürmü neydi diye sual etmez. Müsâvât bu mudur..?

Ama şurası iyice anlaşılmalıdır ki, bizim bu mütâlaaları îrâd etmekten maksadımız Hristiyanlar hukuk-ı meşrualarına nâil olmasınlar ve asla mansıb ve memuriyette kullanılmasınlar, hakaret görsünler demek değildir. Belki murâdımız, mademki devlet yalnız tebaa-i Hristiyanın imtiyazını taahhüt etmeyip bilcümle tebaasının hukuk-ı müsâvâtını resmen ilan eyledi, şu kimsesiz

Müslümanları dahi hakkı olan imtiyazât-ı tabiiyesine mazhar etmesini arzudan ibarettir. Ve bu müddeâyı ma‘raz-ı bahse getirmekten dahi meramımız ileride bu politikanın altından çıkması melhuz olan bir muhâtaraya azîmenin şimdiden önü alınması nasihatini icradır. Zira her ne kadar millet-i İslamiye şimdiye kadar dayandı durdu ise de, iş sabır ve tahammül olunamayacak ve namus ve gayret-i İslamiye kaldıramayacak mertebelere yaklaştığından, bir gün olur ki bıçak kemiğe dayanıp gemi azıya alacak olurlar. Ol zaman ne Zaptiye Müşirinin hapishanesi korkusu ve ne de vükelâ hazerâtının hâme-i mu‘ciz-i allâmeleri zuhura gelecek dâhiyenin def‘ine kifâyet edemezler. Ve Avrupa dahi şimdi bilmeyerek istimâl ettiği ters politikadan ol vakit teessüf ve nedâmet çeker. Tebaa-i Devlet-i Aliyye’nin ahvâl-i tarihiyelerini ve hiç olmazsa miktar-ı nüfuslarını bir kere düşünmeli. Hükümet-i Osmaniye’de bulunan memâlikî kanlarını dökerek fetheden Müslümanlardır. Hanedan-ı Âl-i Osman’ı taht-ı saltanata ik‘âd eden ve ol tahtı şimşir sütunlarla bugüne kadar muhâfazada bulunan Müslümanlardır. Velhâsıl mezâhib-i muhtelifedeki on bir milyon kadar Hristiyan tebaaya mukabil yirmi milyona bâliğ olan ve nüfusça ve her cihetçe kendilerinin mâdûnunda bulunan hemşehrilerinin husûl-ı huzur ve tatyibi için bu kadar zillet ve hakaret çeken yine Müslümanlardır. Bu asra kadar ahali-i müslime ve gayrimüslime bir toprakta doğmuş ve bittabii muamelât ve ihtiyacâtta yek diğerine merbut bulunmuş arkadaş hükmünde iken, Babıali’nin onlar beyninde fetîle-i gayz u rekabet olacak bu misillü bir politikayı ittihâz edinmesine akıllar hayran kalır. Allah vere de biz bu görüşümüzde hata etmiş olsak, lakin alametler hoş görünmüyor...